

**Kherson State Agrarian
and Economic University**

ISMA
ANNO 1994

**ISMA University
of Applied Sciences**

**SOCIO-ECONOMIC
TRANSFORMATIONS AND PRIORITIES
FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT
IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION
AND GLOBALISATION**

Scientific monograph

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2024

UDK 33(08)
So087

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of ISMA University of Applied Sciences
according to the Protocol No. 6 dated June 25, 2024*

REVIEWERS:

Romans Djakons – Dr.sc.ing., Professor, Academician, President of ISMA University of Applied Sciences;

Yurii Kyrlyov – Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Rector of Kherson State Agrarian and Economic University;

Viktoriia Hranovska – Doctor of Economic Sciences, Professor, First Vice-Rector, Vice-rector for Science and Education of Kherson State Agrarian and Economic University;

Sergiy Lavrenko – Candidate of Agricultural Sciences (PhD), Associate Professor, Honored Inventor of Ukraine, Vice-Rector for Science and International Cooperation of Kherson State Agrarian and Economic University;

Natalia Kyrychenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Kateryna Nikitenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Alla Karnausenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Hanna Zhosan – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Inna Varnavska – Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Liudmyla Simontseva – Candidate of Juridical Sciences (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Lesia Kononenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University.

Socio-economic transformations and priorities for innovative development in the context of digitalisation and globalisation : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. 728 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-448-1>

The scientific monograph presents a study of socio-economic transformation and priorities for innovative development in the context of digitalisation and globalisation. It also examines aspects of accounting and financial support for sustainable development in business and the public sector. The monograph describes the interaction between management, marketing, human potential, and digital technologies. Additionally, it highlights topical issues in the humanities and social sciences. The publication is intended for researchers, educators, postgraduate students and students, as well as anyone interested in this issue.

© Kherson State Agrarian and Economic University, 2024

ISBN 978-9934-26-448-1

© ISMA University of Applied Sciences, 2024

Table of Contents

CHAPTER «TOURISM AND HOSPITALITY BUSINESS: CURRENT STATUS, PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS»

Viktoriia Boiko

VIRTUAL TOURISM:

PROSPECTS AND DEVELOPMENT IN UKRAINE.....	2
1. Theoretical foundations of the development of virtual tourism	2
2. The current state of virtual tourism in Ukraine.....	9

Oleksandr Hladkyi, Valentyna Zhuchenko

ECOLOGICAL TOURISM PRODUCT DEVELOPMENT FRAMES

IN ZAKARPATTIA REGION	17
1. Ecological frames of tourism and recreational potential of Zakarpattia region	18
2. The development of ecological tourism services market in Zakarpattia region	23
3. The main stakeholders involved into ecological tourism product development of Zakarpattia region	27

Dariia Kichura, Iryna Sobechko, Roman Subtelnyi

DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC TOURISM

IN THE LVIV REGION	38
1. Innovative development as the functioning of regional tourism systems	39
2. Structure of gastronomic tourism development factors	47

Kateryna Nikitenko

ESSENCE AND PRINCIPLES OF CLUSTERING ENTERPRISES

IN THE SERVICE SECTOR.....	65
1. General characteristic of clustering	65

Oksana Pelyukh

PUBLIC PERCEPTION OF THE RECREATIONAL AND TOURISTIC CHARACTERISTICS OF THE FORESTS IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS.....81

- 1. Review of literature on public perception of the recreational and touristic characteristics of forests 82
- 2. Formulation of the problem and research methodology on public perception of the recreational and touristic characteristics of the forests in the Ukrainian Carpathians.....86
- 3. Perception of the recreational and touristic characteristics of the forests in the Ukrainian Carpathians and the fulfillment of needs related to the services of these forest ecosystems.....91

Nataliia Turlo, Olena Litvin, Svitlana Markhonos

COLLECTIVE ACCOMMODATION FACILITIES IN THE CZECH REPUBLIC: CURRENT STATE, CHALLENGES AND FUTURE DEVELOPMENT PROSPECTS..... 100

- 1. Diagnosis of the development of collective accommodation facilities in the Czech Republic for the period 2019-2023 101
- 2. Problems and prospects for the further development of the country's hotel industry..... 113

CHAPTER «ACCOUNTING AND FINANCIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN BUSINESS AND THE PUBLIC SECTOR»

Nataliia Avercheva, Arsen Yefremov

STRATEGIC IMPLEMENTATION OF ESG-PRINCIPLES FOR EFFECTIVE SUSTAINABLE RECOVERY OF UKRAINE..... 128

- 1. Scientific-methodological foundations of economic development on the basis of implementing ESG principles 129
  - 1.1. Global experience in implementing ESG factors 129
  - 1.2. Legal framework for implementing ESG principles in Ukraine ... 134
- 2. Directions of implementing sustainable development principles in the post-war reconstruction of the liberated territories of Ukraine .. 137
  - 2.1. Problems and threats to the development of the liberated territories 137
  - 2.2. The post-war recovery of the liberated territories on the basis of the principles of sustainable development..... 140

Kyrylo Ohdanskyi

FINANCIAL PROVISION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
IN THE PUBLIC SECTOR: MACROECONOMIC ASPECTS 151

- 1. Emergence of prerequisites
of the problem and formulation of ways to solve its 152
- 2. Analysis of the mechanisms for ensuring
the sustainable development of the national economic system
in the conditions of a full-scale military invasion 157

Tetiana Pashkuda

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN WAR CONDITIONS 164

- 1. Social entrepreneurship: nature, types and features..... 164
- 2. Problems of the social protection system in Ukraine
as a prerequisite for the development of social entrepreneurship..... 168
- 3. Areas of social entrepreneurship in the context of war 170

Viktoriia Petrenko, Alla Karnaushenko

THE IMPACT OF OFFSHORE BANKING
ON THE ECONOMY OF UKRAINE 176

- 1. Concept and classification of offshore banks 177
- 2. The impact of offshore banking on the financial system of Ukraine 182

Oleksander Prystemskyi, Alina Sakun

INSTITUTIONALIZATION OF STATE FINANCIAL SUPPORT
AND DEVELOPMENT OF SECTORAL ENTREPRENEURSHIP
IN RURAL AREAS 193

- 1. Components of ensuring the financial capacity
of sectoral business entities 194
- 2. Financial support of sectoral entrepreneurship:
Experience of foreign countries
and possible implementation in Ukraine 198

Vira Savchenko, Lesia Kononenko, Tetiana Povod

DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND ACCOUNTING SUPPORT
AND INFORMATION SUPPORT
FOR SMALL AGRICULTURAL ENTERPRISES..... 208

- 1. The impact of Industry 5.0 on the requirements
for finance and accounting professionals 209
- 2. Optimization of organizational aspects of financial
and accounting support of small agricultural enterprises
in the context of extension development 219

РОЗВИТОК ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Савченко В. М., Кононенко Л. В., Повод Т. М.

ВСТУП

Ефективність господарської діяльності значною мірою обумовлено якістю інформаційного забезпечення та фінансового менеджменту. Зміни умов функціонування суспільства та бізнесу, необхідність забезпечення сталого розвитку та виклики Industry 5.0 визначають необхідність їх врахування при підготовці фахівців, передусім фахівців з фінансів та бухгалтерського обліку. Досвід розвинених країн світу з підготовки фахівців в сфері обліку та фінансів свідчить про доцільність застосування міждисциплінарного підходу, що особливо актуально з огляду на потреби забезпечення кадрами малих аграрних підприємств України.

Малі сільськогосподарські підприємства суттєво впливають на економічні зміни в Україні, сприяють вирішенню проблем безробіття, харчування, бідності та продовольчої безпеки. Світовий бізнес майже на 90% представлений саме ними, що свідчить про важливість малих сільськогосподарських підприємств та їх потенціал для сучасної трансформаційної економіки країн, особливо з точки зору зайнятості, державних доходів та економічного зростання. Ефективна діяльність малих сільськогосподарських підприємств у багатьох країнах забезпечує покращення економіки – чим ефективніше працюють малі сільськогосподарські підприємства, тим більше вони стимулюють економічну діяльність, що веде до зростання добробуту населення та економічного зростання країн. Проте, незважаючи на значну роль і суттєвий внесок в економічне зростання, малі сільськогосподарські підприємства здебільшого працюють неефективно, що, серед іншого, обумовлено недостатнім рівнем облікового супроводження та фінансового управління. Саме якість фінансово-облікового супроводження та інформаційного забезпечення діяльності малих сільськогосподарських підприємств має суттєвий вплив на продуктивність та успішність функціонування малого сільськогосподарського бізнесу. Одним з напрямів розв'язання цієї проблеми є активізація діяльності дорадчих служб за цим напрямом.

1. Вплив формування «Industry 5.0» на вимоги до фахівців в сфері фінансів та обліку

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суттєвими трансформаційними змінами. При цьому ці зміни настільки кардинальні та різноспрямовані, що серед науковців і практиків на міжнародному рівні має місце неоднозначність трактування його дефініцій та сутності.

Термін «Industry 4.0» було вперше формалізовано на Ганноверському ярмарку у 2011 року¹, де урядом Німеччини було визначено необхідність використання інформаційних технологій у виробництві. Відповідно було розроблено та профінансовано програму модернізації промислових підприємств країни, що передбачала збереження і збільшення конкурентних переваг підприємств.

У більшості країн впровадження технологій «Industry 4.0» фінансується як бізнесом так і державою. В Україні формування «Industry 4.0» ускладнено внаслідок обмеженості у сучасних реаліях фінансової участі держави. Проте, навіть у цих умовах, в Україні створено рух «Індустрія 4.0 в Україні» та є позитивний досвід діяльності Асоціації підприємств промислової автоматизації України (АППА)² за цим напрямом.

Термін «Industry 4.0» знайшов сприйняття серед широкого кола науковців, практиків, урядовців і політиків у всьому світі. Kagermann H., Wahlster W., Helbig J. (2013) розглядає «Industry 4.0» як сучасну тенденцію, що пов'язана з інформатизацією та обміном даними у виробничих технологіях³. З «Industry 4.0» пов'язують кіберфізичні системи, Інтернет речей, Штучний інтелект, хмарні обчислення тощо. Атрибутом «Industry 4.0» є інноваційний розвиток виробничого сектору.

Незважаючи на той факт, що «Industry 4.0» сьогодні є пріоритетом для багатьох компаній, дослідницьких центрів та університетів, загальноприйняте трактування цього терміну відсутнє. Так, поряд з терміном «Industry 4.0» широко вживається термін «Четверта промислова революція».

У своїй праці «The Fourth Industrial Revolution» Schwab K.⁴ зазначає, що у 2016 році людство перебувало на початку Четвертої промислової

---

¹ Sung, Tae Kyung. "Industry 4.0: a Korea perspective." *Technological forecasting and social change*, 132 (2018): 40–45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.11.005>

² Асоціація підприємств промислової автоматизації України. URL: <https://appau.org.ua/about/>

³ Kagermann, H., Wahlster, W. and Helbig, J. (2013) *Securing the Future of German Manufacturing Industry: Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0. Final Report of the Industrie 4.0 Working Group*, Acatech – National Academy of Science and Engineering, 678 p.

⁴ Schwab, K. (2016) *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reference/referencespapers?referenceid=2019783>

революції, яка була спричинена цифровою революцією, що характеризується впровадженням і розвитком цифрових технологій, а саме поширенням і збільшенням мобільності Інтернету; зменшенням розмірів та зростанням потужностей датчиків, здешевленням їх вартості, а також штучним інтелектом і машинним навчанням. Сьогодні в усьому світі спостерігаються трансформаційні зміни цілих систем виробництва, управління та менеджменту.

Концепція «Industry 4.0» в цілому спрямована на формування цифрової економіки, проте в межах реалізації цієї концепції не передбачено подолання негативних тенденцій, що потенційно здатні обмежити реалізацію Цілей сталого розвитку та подолання низки проблем (насамперед екологічних і соціальних). Саме тому у 2016 році японськими науковцями та урядом було розроблено концепцію «Society 5.0.», що передбачає розв'язання загрозливих соціальних та екологічних проблем⁵. Реалізація концепції «Industry 4.0» без врахування екологічної та соціальної складових може призвести до негативних наслідків та не забезпечує реалізацію Цілей сталого розвитку. Це обумовило формування концепції «Industry 5.0», яка на думку багатьох вчених є паралельною до концепції «Society 5.0.» та є її європейським варіантом⁶. Враховуючи той факт, що країнами Європейського Союзу використовується термін «Industry 5.0», у подальшому у роботі ми також будемо його застосовувати.

В Україні позитивно сприймається концепція «Industry 5.0». Так, 14 липня 2023 року представниками бізнесу та громадськості було підписано Маніфест щодо переходу України до «Industry 5.0», яким визначено пріоритетність та наведено алгоритм «трансформації економіки в бік стійкої, індустріальної та такої, що відповідає принципам сталого розвитку»⁷. Об'єктивну необхідність трансформації «Industry 4.0» в «Industry 5.0» обумовлено тим, що «Industry 4.0» виявилася суто технологічною парадигмою, що не відповідає потребам вирішення завдань подолання кліматичної кризи та надзвичайної ситуації на планеті. Важливим елементом, що декларовано цим документом є необхідність переходу на принципи та стандарти ESG. Пунктом 10 Маніфесту зазначено, що перехід на стандарти корпоративного управління ESG (Environmental, Social, Governance –

---

⁵ Society 5.0. A people centric super – smart society Hitachi – U Tokyo Laboratory. Singapore: Springer, 2020. 177 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2989-4>

⁶ Sihan Huang, Baicun Wang, Xingyu Li, Pai Zheng, Dimitris Mourtzis, Lihui Wang (2022) Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and covolution. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.07.010>

⁷ Маніфест щодо переходу України до Індустрії 5.0. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/manifest-perehid-ua-industry5-0/>

навколишнє середовище, соціальна сфера та відповідальне врядування) змінює фокус підприємств з суто фінансових показників на більш широкий комплекс цілей. Відповідність стандартам ESG вже сьогодні стає необхідним для українських підприємств для їх успішної інтеграції в ЛДВ (ланцюг доданої вартості) та експорту продукції в ЄС. Війна розширює сфери застосування цього принципу – зокрема, для світу має значення торгівля, чи будь-яка підтримка бізнесів з країн-агресорів. Отже, сьогодні застосування принципів та стандартів ESG є об'єктивною необхідністю для України як і для всіх країн світу. Проте, сучасні науковці, що досліджують цю проблематику, акцентують увагу на наявності суттєвих організаційних ускладнень застосування та відсутності міжнародних стандартів сталого розвитку. Вони вважають, що Рада з міжнародних стандартів сталого розвитку може взяти повноту всієї відповідальності за розробку таких стандартів на себе.

Людству завжди була притаманна певна інертність, що обумовлювало і обумовлює складність будь-яких змін. Щодо принципів і правил ведення бухгалтерського обліку, то вони завжди характеризувалися традиційністю та усталеністю. Так, з часу видання у 1494 році праці Луки Пачолі «Трактат про рахунки і записи» основні принципи подвійного запису були такими ж простими і фундаментальними, як додавання і віднімання, і тому, на думку як науковців так і практиків з облікових питань, не потребували змін⁸. Проте, зміни, що пов'язані з «Industry 5.0» обумовлюють необхідність внесення змін стосовно як методології обліку, так і процесу підготовки облікових фахівців. Слід також зазначити, що будь-які інноваційні зміни (у тому числі і цифрові) суб'єктами господарювання запроваджуються нерівномірно. Так, відповідно даних форуму газети «Все про бухгалтерський облік», станом на липень 2020 року тільки 82% респондентів вели бухгалтерський облік з використанням бухгалтерських програм, 8% – мали часткову автоматизацію облікових процедур, 10% – застосовували журнально-ордерну форму обліку. Також анкетування бухгалтерів щодо стану ведення обліку в Кіровоградському регіоні дозволило встановити, що у 2020 році на деяких суб'єктах господарювання бухгалтерський облік вели з використанням паперових реєстрів без використання комп'ютерної техніки, одночасно на інших – застосовували сучасні цифрові

---

⁸Melnyk, Natalya, et al. "Accounting trends in the modern world." *Independent Journal of Management & Production*, 11.9 (2020): 2403–2416. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1430>

технології⁹. Вважаємо, що це є наслідком різного рівня організаційної культури бізнесу та відмінністю у компетенціях облікового та фінансового персоналу, що сформовані освітніми програмами у різні часи. Відповідно, є важливим усвідомлення та формування компетентностей і навичок у здобувачів освіти обліково-фінансових професій щодо навчання протягом всього життя. Також для керівників обліково-фінансових служб є необхідним запровадити обов'язковість періодичного підвищення кваліфікації, а з часом і сертифікації, що буде сприяти підвищенню надійності та довіри до інформаційного забезпечення користувачів інформації¹⁰.

Нагепер «бухгалтерський облік» як спеціальність та як академічна дисципліна має певні проблеми: спостерігається зниження частки бухгалтерського обліку у навчальних програмах університетів, менша кількість абітурієнтів бажає опанувати саме цю професію. Так, Albrecht W. S., Sack R. J. ще у звіті за 2000 рік оцінили зниження зацікавленості у здобувачів до бухгалтерських дисциплін в університетах США більш ніж на 20%¹¹, ця тенденція з часом посилюється.

Американський вчений Gaffikin M. J. R. зазначив, що дисципліна «бухгалтерський облік» в новому тисячолітті не досягла успіху і, ймовірно, переживає найістотнішу кризу за всю свою історію¹². На його думку, така ситуація, серед іншого, також обумовлена трансформаційними процесами, що спричинені «Industry 4.0». Цифрові технології фундаментально змінюють бухгалтерський облік та фінансову справу, але тільки змінюють технології, а не зменшують їх цінність. Так, цифрові технології спрощують процес обробки інформації, проте його побудова та координація праці обліково-фінансового та управлінського персоналу залишається прерогативою фахівців з обліку та фінансів. Тобто, професії бухгалтера та фінансиста набувають більш творчого характеру, а праця – звільняється від рутинності. Крім того, при постановці завдань в умовах використання

---

⁹ Кононенко, Л., & Назарова, Г. (2020). Форми бухгалтерського обліку: ретроспектива та сучасність. *Економічний простір*, (157), 89–96. DOI:<https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-17>

¹⁰ Кононенко С. О., Кононенко Л. В., Назарова Г. Б. Стандартизація і сертифікація в обліку і аудиті як фактор підвищення надійності та довіри до інформаційного забезпечення користувачів фінансової інформації. *Наука і техніка*. 2023. № 9 (23). С. 195–205. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-195-206](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-195-206)

¹¹ Albrecht W. S., Sack R. J. (2000). Accounting education: charting the course through a perilous future. American Accounting Association. *Accounting education*. № 16. 72 p.

¹² Gaffikin M. J. R. The A Priori Wars: The Modernization of Accounting Thought. *Accounting Forum*. 2003. № 27(3). P. 291–311.

цифрових технологій сучасний фахівець з обліку та фінансів потребує ґрунтовних суміжних знань та високих морально-етичних якостей. Це, серед іншого, також обумовлено загостренням питань професіоналізму щодо конфлікту інтересів і незалежності, що пов'язано із масовими корпоративними колапсами, які спричинені шахрайськими діями керівництва з маніпулюванням обліковою інформацією.

Islam, M. A. акцентує увагу на тому, що професія бухгалтера у найближчі три десятиліття зазнає значних змін¹³. Це обумовлює необхідність для освітніх закладів вже сьогодні враховувати ці зміни (адаптувати до сучасних вимог освітні навчальні та наукові програми підготовки фахівців в сфері обліку та оподаткування) і перманентно впроваджувати необхідні зміни до структури освітніх компонентів та фахових компетенцій. Насамперед важливою є взаємодія освітніх закладів з представниками облікової професії, бухгалтерськими та аудиторськими професійними організаціями. Такий підхід забезпечує синергію для успішної підготовки та перепідготовки висококваліфікованих фахівців з обліку – цінного стратегічного ресурсу для суб'єктів господарювання та суспільства, а також стійкість професії, що сприяє становленню сталого Society 5.0.¹⁴

До основних трансформацій, що обумовлюють виклики до професії «бухгалтер» науковці відносять: розвиток інтелектуальних і цифрових технологій, глобалізацію стандартів звітності (розкриття інформації) та нові форми регулювання. Фінансові професії також зазнають певних трансформацій, що обумовлено глобалізаційними процесами, сучасними інформаційними технологіями, потребами фінансового забезпечення реалізації сталого інноваційного розвитку.

Можливості, що пов'язані з «Industry 4.0» дозволяють бухгалтерам та фінансистам щоденно використовувати більш прогресивні технології для оптимізації традиційних способів роботи. Інтелектуальні інформаційні програмні системи обумовлюють тенденцію до аутсорсингу як організаційної моделі обліку, а поширення соціальних мереж за допомогою інтелектуальних технологій дозволяють покращити

---

¹³ Islam, M. A. (2017). Future of Accounting Profession: Three Major Changes and Implications for Teaching and Research. In *Future of Accounting Profession: Three Major Changes and Implications for Teaching and Research* International Federation of Accountants (IFAC). URL: <https://www.ifac.org/global-knowledge-gateway/business-reporting/discussion/future-accounting-profession-three-major>

¹⁴ Maria C. Tavares, Graça Azevedo, Rui P. Marques & Maria Anunciação Bastos (2023) Challenges of education in the accounting profession in the Era 5.0: A systematic review, *Cogent Business & Management*, 10:2. DOI: 10.1080/23311975.2023.2220198

співпрацю, більш повно та неупереджено розкривати інформацію, оптимізувати взаємодію із зацікавленими сторонами тощо.

Трансформаційні зміни, які були спричинені активним розвитком «Industry 4.0», необхідністю реалізації Цілей сталого розвитку і підготовкою до формування «Industry 5.0» цілком логічно обумовили виникнення і розвиток нової парадигми звітності. Поява нової парадигми бухгалтерської звітності науковцями визнається об'єктивним процесом¹⁵. Саме наявність якісної інформації є ключовим елементом системи забезпечення сталого розвитку суспільства в межах формування «Industry 5.0».

Вперше питання необхідності представлення екологічних і соціальних показників було поставлено у «Звіті Кінга з управління в Південній Африці» у 2009 р., який було розроблено Інститутом директорів Південної Африки і Комітетом Кінга з управління. У цьому документі було визначено особливості складання інтегрованої звітності – «річна фінансова звітність має включатись в інтегрований звіт, який рекомендувалось розробляти з використанням різноманітних моделей побудови звітності про сталий розвиток – GRI, SRI, AA1000AS та ін.»¹⁶.

Сьогодні вітчизняні фахівці активно дискутують щодо перспектив поширення та обов'язковості застосування ESG в Україні. Так, на думку д.е.н. професора Сергія Голова, для інформаційного управління сталим розвитком беззаперечно необхідною є система показників ESG. Відповідно він вважає, що на законодавчому рівні в Україні має бути регламентовано звітування за ESG показниками. Проте він зауважує, що проблемним є рішення щодо змісту такої звітності та обов'язковості її формування і подання. Цей фахівець акцентує увагу на тому, що така звітність повинна задовольняти інформаційні запити різних рівнів управління, зокрема глобальні вимоги до звітності стосуються передусім кліматичних питань. Стосовно рівня держави, показники мають відповідати стратегії сталого розвитку України, а на місцевому рівні показники звітності обумовлені регіональними особливостями та запитами. Відповідно позиція цього науковця – «формат ESG-звіту.... буде комбінованим, зокрема міститиме мінімум уніфікованих показників. Решта показників має враховувати галузеві та місцеві

---

¹⁵ Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Вдосконалення теоретичних та методологічних аспектів функціонування системи бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8769>

¹⁶ Бухгалтерські наукові дослідження в Житомирській політехніці. Том 6: Розвиток інтегрованої звітності підприємств : монографія / за заг. ред. [із передм.] С. Ф. Легенчука. Житомир : Житомирська політехніка, 2019. 268 с.

особливості. Таку звітність необхідно оприлюднювати на веб-сторінці кожного підприємства, щоб забезпечити доступ для всіх членів суспільства»¹⁷.

Менеджер з регіонального розвитку ACCA України Денис Щур вважає за доцільне поступово запроваджувати обов'язковість представлення ESG показників у звітності, зокрема запровадити їх насамперед для гірничодобувних, металургійних підприємств і підприємств, які становлять суспільний інтерес. Цей фахівець зауважує, що навіть за умови відсутності обов'язковості ESG звітування, українські компанії, що є суб'єктами міжнародного фінансового ринку включають такі показники. Відповідно на думку цього фахівця, є необхідним враховувати ці тенденції в освітній діяльності при підготовці фахівців з фінансів, тому що попит на фахівців здатних формувати та аналізувати ESG-звітність є прикладом трансформації фінансових професій.

Позитивним досвідом для України є авторський проєкт розроблений Явара Херекарі під егідою Представництва Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в Україні – звіт «Стандарти розкриття ESG для небанківських фінансових установ з рекомендаціями». На думку автора проєкту «фінансові установи мають прямий вплив на навколишнє середовище, наприклад, енергія, яку використовують їх офіси та мережа філій, але їх основна схильність до екологічних та соціальних ризиків виникає опосередковано через їхній набір продуктів, критерії кредитування та інвестиції в операції їх клієнтів. Екологічні та соціальні ризики фінансової установи належать їх клієнтам та об'єктам інвестування і притаманні діяльності обох. Екологічні та соціальні ризики можуть бути пом'якшені за допомогою політик та норм, які відповідають міжнародним екологічним та соціальним стандартам»¹⁸.

У контексті євроінтеграції відбувається трансформація законодавства України, зокрема до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»¹⁹ у 2018 р. внесено зміни, так запроваджено форму звітності яка містить інформацію, що не є фінансовою. Нова форма – Звіт про управління, що є річною та має надати інформацію про статус підприємства відповідно до його впливу

---

¹⁷ Обов'язковість ESG-звітування в Україні: точка зору. Практика МСФЗ 29.12.2023. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/material/1265/25459>

¹⁸ Явар Херекар (2022). Звіт Стандарти розкриття ESG для небанківських фінансових установ з рекомендаціями. URL: <https://search.app/17HPv2NXb2vqkTF6>

¹⁹ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

на екологію, а також за такими напрямками як результати діяльності, ліквідність та зобов'язання, соціальні аспекти та кадрова політика. Також рекомендовано наводити інформацію, що характеризує політику суб'єкта господарювання щодо управління ризиками, інформацію що характеризує інноваційну діяльність, розкривати інформацію про фінансові інвестиції підприємства, а також наводити інформацію щодо перспектив розвитку підприємств.

Методичними рекомендаціями зі складання звіту про управління²⁰ визначено коло питань за напрямом «Корпоративне управління» які є доцільним висвітлити при формуванні Звіту про управління (рис. 1). На думку вітчизняних науковців, підготовка звіту про управління, з чим ми погоджуємося, потребує від бухгалтерів певних специфічних і комплексних знань поза межами науки про бухгалтерський облік. Відповідно є необхідним при підготовці фахівців обліково-фінансового напрямку реалізовувати міждисциплінарні підходи та формувати відповідні компетентності.

Інформація, що наводиться у інтегрованій звітності спрямована серед іншого на забезпечення прийняття виважених рішень гравців фінансового ринку, саме тому для її об'єктивності обов'язковість аудиту поширюється і на нефінансову складову інтегрованої звітності. Використання у процесі проведення аудиту комп'ютеризованих методів підвищують оперативність та достовірність аудиторських процедур²¹. Впровадження звіту про управління є першим кроком в Україні на зустріч реалізації концепції стандартів ESG, що надає можливість користувачам об'єктивно оцінити перспективи співпраці (потенційного інвестування, кредитування, партнерства тощо) з відповідним суб'єктом господарювання. Саме інтегрована звітність є джерелом інформаційного забезпечення прийняття виважених управлінських рішень у контексті реалізації Цілей сталого розвитку та формування «Industry 5.0».

Розвиток бухгалтерського обліку пов'язується багатьма науковцями з переорієнтацією з фіскальних цілей та цілей формування фінансових результатів для забезпечення інформаційних запитів власників бізнесу на системне формування інформації за екологічним, соціальним та управлінським аспектами. Також дуже важливою є інноваційна складова

---

²⁰Методичні рекомендації зі складання звіту про управління. Наказ Міністерства фінансів України № 982 від 07.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#n10>

²¹Скрипник С. В., Шепель І. В. Методика і практика застосування міжнародних стандартів аудиту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 52–58. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.19-20.52>

розвитку економічних суб'єктів, що обумовлює необхідність перегляду методологічних підходів до обліку людського капіталу, прав інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та її результатів тощо. Суб'єкти господарювання при розробці облікової політики мають враховувати ці аспекти. Обстеження регламентів з облікової політики та проведення опитування посадових осіб, що відповідають за її формування та є її користувачами, дає підстави стверджувати, що має місце нерозуміння необхідності трансформацій обліку та орієнтацію обліку більшості суб'єктів господарювання виключно на формування і подання звітності, зокрема фіскальної та фінансової. Відповідно, зміна формату звітності та поширення необхідності інтегрованої звітності на суб'єкти малого і середнього бізнесу потребують формування нових підходів до підготовки фахівців з обліку, оподаткування, аудиту та фінансів.

Рис. 1. Рекомендовані інформаційні блоки за напрямом «Корпоративне управління»

Джерело: розроблено авторами на підставі Методичні рекомендації зі складання звіту про управління. Наказ Міністерства фінансів України № 982 від 07.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#n10>

Науковці акцентують увагу на тому, що інтегрована звітність не лише надає інформацію у ретроспективі, а і спрямована на формування стратегій суб'єкта господарювання як за фінансовим, так і за екологічним та соціальним аспектами. Слід зазначити, що інтегрована звітність вимагає інтегрованого мислення фахівців, що сприяє формуванню особливого управлінського способу мислення, на основі якого фірми стратегічно впроваджують ініціативи сталого розвитку у свою діяльність²². У цьому зв'язку цікавими є результати дослідження Orobia L. et al. щодо зв'язку між компетентностями бухгалтера, організаційною культурою та впровадженням інтегрованої звітності. Цей науковець акцентує увагу на тому, що прагнення акціонерів до максимізації багатства загострює екологічні та соціальні проблеми, і тому діяльність корпорацій перебуває під пильною увагою. Як наслідок, існує потреба у тому, щоб компанії розкривали екологічну, соціальну та управлінську інформацію у своїх звітах²³. Саме тому, є необхідним при підготовці фахівців формувати міждисциплінарні компетентності. Трансформуються традиційні підходи до праці фахівців з обліку та фінансів з виконавчих функцій на креативні. Проблемна ситуація, що мала місце в обліковій практиці з впровадженням Звіту про управління, на нашу думку, віддзеркалює певні недоліки (внаслідок відсутності регламентованого формату) підготовки фахівців та свідчать про необхідність змін у навчальному процесі.

Незважаючи на той факт, що впровадження інтегрованої звітності було спричинено невідповідністю інформації, що наводиться у фінансовій звітності вимогам користувачів і очікувалось, що зможе нівелювати її недоліки. На сьогодні питання щодо оптимального формату звітності ще не вирішено. Натепер у більшості випадків фінансова звітність є практично єдиним систематизованим джерелом фінансової інформації про діяльність господарюючого суб'єкта і інформаційною базою подальших аналітичних розрахунків, що необхідні для прийняття виважених управлінських рішень²⁴. До недоліків фінансової звітності науковці відносять те, що:

---

²² Reimsbach, D., & Braam, G. (2023). Creating social and environmental value through integrated thinking: International evidence. *Business Strategy and the Environment*, 32(1), 304–320. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.3131>

²³ Orobia, L., Nturaninshaba, R., Bananuka, J., & Reuel Dakung, K. (2023). The association between accountant's competences, organisational culture and integrated reporting practices. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 21(2), 193–216. DOI: <https://doi.org/10.1108/JFRA-01-2021-0027>

²⁴ Кононенко Л.В., Сисоліна Н.П., Чумаченко О.С. Звітність підприємств в умовах сталого розвитку: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2021. Вип. 6. С. 179–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2021_6_19

– фінансова звітність не надає адекватної інформації щодо показників, які впливають на процес створення цінності суб'єкта господарювання, таких як екологічні, соціальні та управлінські показники (ESG)²⁵;

– фінансова звітність орієнтована на минуле і не відображає перспективи діяльності суб'єкта господарювання на майбутнє, що унеможливує ефективне прогнозування перспектив результатів його довгострокової діяльності²⁶;

– фінансова звітність не адаптується до змін у поточних драйверах вартості підприємств²⁷.

До основних недоліків інтегрованої звітності можна віднести те, що її нефінансові показники не пов'язані із фінансовими. Це ускладнює сприйняття користувачами інформації щодо взаємозв'язку і взаємозалежності між фінансовими і нефінансовими показниками суб'єкта господарювання.

Перехід від однієї парадигми до іншої характеризується наявністю глибоких структурних зрушень в існуючій концепції бухгалтерської звітності, що значно змінює розуміння її сутності та зумовлює необхідність розробки нових моделей прийняття рішень користувачами на її основі (на основі фінансових та нефінансових показників)²⁸. Відповідно об'єктивною є необхідність міждисциплінарного підходу з метою формування інтегрованого мислення та компетентностей обліково-фінансових фахівців які будуть здатні формувати, здійснювати аудит та інтерпретувати показники інтегрованої звітності для прийняття виважених управлінських рішень.

2. Оптимізація організаційних аспектів фінансового та облікового забезпечення малих сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку дорадництва

В системі сучасної освіти бухгалтерський облік – це традиційна прикладна дисципліна, яка має важливе значення для менеджерів,

---

²⁵ Garcia-Sanchez, Isabel-Maria, Nicola Raimo, and Filippo Vitolla (2021). "CEO power and integrated reporting." *Meditari Accountancy Research*, 29.4 908–942. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-11-2019-0604>

²⁶ Sun, Y., Xu, C., Ding, R., & Cao, Y. (2023). Does innovation in environmental, social, and governance disclosures pay off in China? An integrated reporting perspective. *Borsa Istanbul Review*, 23(3), 600–613. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2023.01.001>

²⁷ Adams, S., & Simnett, R. (2011). Integrated Reporting: An opportunity for Australia's not-for-profit sector. *Australian Accounting Review*, 21(3), 292–301. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1835-2561.2011.00143.x>

²⁸ Корягін М. В., Куцук П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2016. 276 с.

економістів різних напрямів, інвесторів та суспільства. Загально визнано, що система бухгалтерського обліку – це насамперед модель соціально-економічних відносин, у якій має місце протиставлення фактів життя (синтетичні судження) і фактів, що логічно пов'язують теорію і практику (аналітичні судження), що складає сутність реального бухгалтерського обліку. Від адекватності побудованої моделі залежить достовірність відображення об'єкту обліку і, як наслідок, обґрунтованість рішень, що приймаються²⁹.

Сьогодні формування «Industry 5.0» обумовлює перманентні зміни у функціонуванні суб'єктів господарювання та суспільства, деякі види діяльності зникають, натомість інші виникають. За таких умов адекватність побудованої системи бухгалтерського обліку досягається завдяки її гнучкості. Тобто, система бухгалтерського обліку має бути активно-адаптивною. Активність гнучких систем бухгалтерського обліку полягає в активізації впливу на об'єкт управління, а адаптивність – у змінах елементів системи відповідно до запитів у системі управління, що має носити випереджувальний характер. Сучасні умови характеризуються глобальними цифровими трансформаціями, що стосується і самої системи бухгалтерського обліку. Відповідно в теорії та практиці набули широкого використання такі дефініції як «комп'ютерна форма обліку» «автоматизація бухгалтерського обліку», «ведення бухгалтерського обліку з використанням комп'ютерної техніки» тощо.

Біля 30 років тому у наукових дослідженнях, присвячених проблематиці бухгалтерського обліку, виокремився такий напрям як інформаційні системи бухгалтерського обліку (AIS). Сучасні науковці зазначають, що сьогодні існує ризик розвитку напряму «інформаційні системи бухгалтерського обліку» як ізольованої дисципліни, тоді як саме об'єднання класичного бухгалтерського обліку з AIS має вирішальне значення для продовження досліджень високої якості та підготовки конкурентоспроможних фахівців для сучасного ринку праці³⁰.

Інформаційні системи бухгалтерського обліку є інтегральними, якість функціонування яких складається з якості системи та якості інформації. Дослідження Binh V., Tran N., Thanh D., Pham H. (2020)

---

²⁹ Кононенко Л., Юрченко О., Гай О. Теорія бухгалтерського обліку в умовах становлення глобальної економіки та інформатизації суспільства. *Економічний простір*. 2021. № 170. С. 83–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/170-14>

³⁰ Jans, M., Aysolmaz, B., Corten, M., Joshi, A., & van Peteghem, M. (2023). Digitalization in accounting – Warmly embraced or coldly ignored? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 36(9), 61–85.

спрямовані на вивчення залежностей між рівнем якості інформаційної системи бухгалтерського обліку та розміром фірми, якістю інформації та розміром фірми, якістю системи та бізнес-сектором, якістю інформації та бізнес-сектором³¹. У результаті дослідження ними встановлено, що чим якісніша інформаційна система, тим більш якісною є інформація, яка в ній формується. Також цими вченими встановлений взаємозв'язок між якістю системи та розміром фірми, що є об'єктивним і для українських реалій.

За результатами проведеного дослідження якості постановки та ведення обліку малими аграрними підприємствах Кіровоградської області нами встановлено низький рівень мотивації облікового персоналу та менеджменту щодо формування якісної інформації, що обумовлено відсутністю зовнішнього контролю формування показників звітності малих підприємств, низьким рівнем кваліфікації персоналу, відсутністю запитів менеджменту, спрямуванням облікової інформації на задоволення фіскальних запитів та високим рівнем тіньового сектору. Вирішення цієї проблеми можливо за такими напрямками:

- спрощення вимог щодо формування звітності малих підприємств (на нашу думку може привести до неякісної або неповної інформаційної бази як основи прийняття економічних рішень);
- поширення аутсорсингу як організаційної форми обліку;
- співпраця з дорадчими службами з інформаційного забезпечення управління.

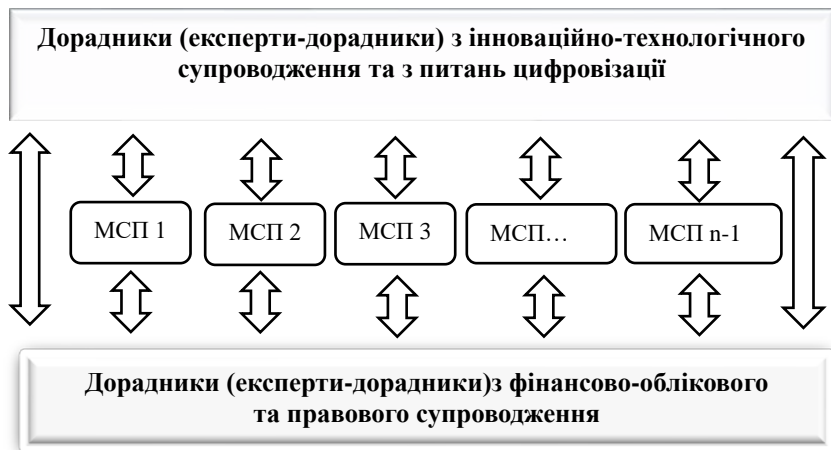
Сьогодні у більшості країн світу малі сільськогосподарські підприємства широко користуються послугами сільськогосподарських дорадчих служб («extension»). Працівники дорадчих служб надають консультації щодо аналізу і вирішенню питань шляхом представлення необхідної інформації, здійснюють дії щодо стимулювання впровадження інновацій, тощо. Слід зазначити, що у сучасних умовах в розвинених країнах дорадчі служби суттєвий акцент роблять на забезпеченні довгострокового добробуту³². Суттєвими відмінностями дорадчих служб від інших консалтингових є те, що: по-перше, вони надають консультації з досить широкого кола питань, а по-друге – здебільшого ці консультації є безкоштовними для клієнта. Кадрове забезпечення цих служб складається із висококваліфікованих

---

³¹ Binh, V., Tran, N., Thanh, D., & Pham, H. (2020). Firm size, business sector and quality of accounting information systems: Evidence from Vietnam. *Accounting*, 6(3), 327–334. DOI: <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.2.002>

³² Bloody M. F. (2017). *Formation and development of regional information and consultation (advisory) services*. (Doctoral dissertation, National Scientific Research Center Agricultural economics, Kyiv, Ukraine).

працівників різних сфер. Тому з метою оптимізації інформаційного забезпечення управління на малих сільськогосподарських підприємствах важливо співпрацювати з регіональними дорадчими службами³³. При цьому є доцільним створення активно-адаптивної моделі фінансово-облікової служби підприємства з двосторонніми інформаційними каналами зв'язку (рис. 2).

Рис. 2. Схема активно-адаптивної моделі співпраці малих сільськогосподарських підприємств з дорадчими службами з питань інформаційного забезпечення

Примітки: МСП –малі сільськогосподарські підприємства

Джерело: розроблено авторами

На сьогодні в Україні при розрахунку чисельності фінансово-облікового персоналу підприємств використовують міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку, що затверджені наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 26 вересня 2003 р. № 269 (2003)³⁴. У цьому документі у розрізі

³³ Kononenko, L., Atamas, O., Nazarova, H., Selishcheva, E., & Kononenko, S. (2022). Optimization of small agricultural producer's taxation by creating innovative-integrated structures. *Scientific Horizons*, 25(6), 100–110. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.100-110](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.100-110)

³⁴ Міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку Наказ Міністерства праці та соціальної політики України 26.09.2003 № 269 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0269203-03#Text>

топологічних об'єктів обліку і, відповідно, операцій, наведені «Одиниці виміру» та «Норма часу, год». При цьому під «одиноцею виміру» розуміється бланк у якому відбувається реєстрація відповідної події господарського життя. Натепер суттєво змінився характер праці фінансово-облікового персоналу, що в умовах цифровізації, на нашу думку, визначає необхідність суттєвого оновлення цих нормативів.

На малих сільськогосподарських підприємствах фінансово-бухгалтерська служба здебільшого представлена або самим директором, або фахівцем, що періодично виконує обов'язки бухгалтера підприємства. Ні перший ні другий варіант не сприяють якісному інформаційному забезпеченню управління підприємства та об'єктивності його звітності.

На нашу думку, доцільно первинний облік залишити на рівні працівників малого сільськогосподарського підприємства, а ведення синтетичного обліку і складання фінансової звітності делегувати працівникам дорадчих служб. Відповідно створиться система, де із експертом-дорадником будуть співпрацювати декілька малих сільськогосподарських підприємств, що дозволить отримати економічний ефект. Доцільність співпраці малих сільськогосподарських підприємств із дорадчими службами обумовлена ще й тим, що здебільшого адміністрація цих підприємств територіально віддалена (знаходиться у сільській місцевості), має обмежений доступ до інформаційного забезпечення, складності з транспортним сполученням тощо. Натепер проблема посилюється повномасштабними військовими діями.

Процеси цифровізації обумовлюють постійне зростання кількості людей, що користуються мережею Internet. Так, станом на «травень-червень в Україні на неокупованій території знаходилось близько 22,1 млн. громадян у віці 14-70 років, з яких близько 19 млн. користуються Internet»³⁵. Це обумовлено процесами «смартфонізації» населення (серед Internet – девайсів смартфон складає 66%, домашній ноутбук – 40%, персональний комп'ютер – 36%). Слід зазначити, що у сільській місцевості здебільшого смартфон є першим і єдиним пристроєм для доступу до мережі Internet. Сільські мешканці часто обмежують себе у найнеобхіднішому, але купують своїм дітям і собі смартфони. Доступність і широке застосування смартфонів спрощує співпрацю малих сільськогосподарських підприємств з дорадчими службами.

---

³⁵ Digital в Україні 2022: тренди українського інтернету. URL: <https://cases.media/article/digital-v-ukrayini-2022-trendi-ukrayinskogo-internetu-ta-vpliv-viini>

Проведене анкетування клієнтів дорадчої служби у Кіровоградській області дозволило зробити висновки, що 95 % респондентів мають проблеми щодо отримання необхідної інформації (якість та час на пошук).

Здебільшого на малих сільськогосподарських підприємствах інформаційним забезпеченням займається або безпосередньо власник, або працівник, який виконує багато і інших обов'язків. В цих умовах якісне інформаційне забезпечення діяльності малих сільськогосподарських підприємств є достатньо проблематичним. Ситуація ускладнюється тим, що господарські операції малих сільськогосподарських підприємств є різноплановими і охоплюють різні напрями, що обумовлює з одного боку, необхідність залучення фахівців з різних сфер, а з іншого – неможливість забезпечити цим працівникам повну зайнятість. Тобто, менеджер (власник) малого сільськогосподарського підприємства має або наймати висококваліфікованого різнопрофільного працівника (що практично неможливо), або на неповну зайнятість – різнопрофільних фахівців. Щодо фінансово-облікової роботи, то вона, відповідно, має охоплювати усі факти функціонування малого сільськогосподарського підприємства, тобто є багатоаспектною і одночасно невеликою за обсягами. Крім того, в цілому кадрове забезпечення малих сільськогосподарських підприємств є незадовільним, малі сільськогосподарські підприємства відчувають дефіцит трудових ресурсів і високий рівень кадрової небезпеки³⁶. В цих умовах забезпечення ефективного функціонування малих сільськогосподарських підприємств можливо шляхом використання послуг дорадників або на засадах аутсорсингу, що ускладнено недостатністю спеціалізованих фірм.

Натепер власники та менеджмент малих сільськогосподарських підприємств мають можливість ознайомитися з кадровим забезпеченням дорадницьких служб у Реєстрах дорадчих служб і сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників.

Одним з напрямів розвитку інформування менеджменту та власників малих сільськогосподарських підприємств про перспективи та напрями співпраці з дорадчими службами є створення регіональної нормативно-довідкової бази. Можливими напрямами такої співпраці, на нашу думку, є:

---

³⁶ Kilnitska, O., Starunska, L., & Pereuda, S. (2020). Personnel safety of agricultural enterprises of Ukraine: Assessment and directions of provision. *Scientific Horizons*, 23(11), 70–80.

- економіко-правове супроводження створення та функціонування малих сільськогосподарських підприємств;
- технології виробництва (районовані технологічні карти, норми використання палива, насіння...);
- оподаткування аграрного бізнесу;
- земельні ресурси та земельні відносини;
- перспективи інноваційного розвитку;
- цифровізація, тощо.

За результатами анкетування клієнтів громадської організації «Кіровоградська обласна сільськогосподарська Дорадча служба» з'ясовано, що неповною мірою задоволені запити щодо технологічних питань та потребує розвитку напрям використання можливостей ІТ-технологій, як безпосередньо у бізнес-процесах так і при співпраці з дорадниками. Виробництво сільськогосподарської продукції малими підприємствами аграрного сектора економіки, їх низька ефективність у порівнянні з великими та готовність використовувати сучасні канали комунікацій (Internet-мережу) визначає доцільність використання ними саме електронних сільськогосподарських дорадчих послуг.

Сьогодні в умовах повномасштабних дій в Україні триває реалізація концепції «Держава у смартфоні», що передбачає сервіс-орієнтовану реалізацію електронних освітніх платформ, веб-ресурсів органів виконавчої влади тощо. Підґрунтям реалізації електронної системи сільськогосподарського дорадництва слугував міжнародний досвід розбудови інформаційно-довідкових систем³⁷. У розвинених країнах світу використання електронних платформ для дорадчої діяльності довело свою ефективність.

Натепер в Україні у контексті євроінтеграції активізується розвиток дорадництва. Суттєвим недоліком інформування потенційних клієнтів дорадчих і консалтингових структур є те, що інформація щодо них обмежується «сертифікованими дорадчими службами та дорадниками з кваліфікаційним свідоцтвом»³⁸. Це, на нашу думку, серед іншого обумовлено відсутністю виокремлення консультування як окремого виду діяльності у Державному класифікаторі видів економічної діяльності в Україні³⁹.

---

³⁷ Швиденко М. З., Саяпін С. П. Розвиток інформаційно-консультаційних технологій поширення сільськогосподарських знань : монографія. Київ, 2015. 614 с.

³⁸ Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України № 1807-IV від 17 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 27.05.2024)

³⁹ Кононенко, Л., Савченко, В., & Гай, О. (2024). Фінансовий та статистичний аналіз в системі інформаційного забезпечення консалтингової діяльності на фінансовому ринку. *Економіка та суспільство*, (59).

Цифровізація економіки (у тому числі і сільського господарства) створює багато нових можливостей, проте їх реалізація потребує суттєвих трансформацій майже всіх бізнес-процесів та формування цифрових компетентностей працівників. Відповідно необхідним є розробка та впровадження нових підходів у освітніх процесах, зокрема на основі розробки та впровадження дорадчо-освітньої платформи.

На сьогодні існує нагальна потреба у дорадчих послугах для малих сільськогосподарських підприємств. Проте, більшість з них не проінформована щодо можливості і процедури звернення до них. Найпростішим способом поширення інформації, які може використовувати дорадча служба, є використання масових методів. Як правило, до масових методів поширення інформації відносять: публікації в пресі; інтерв'ю на телебаченні та інших ЗМІ; розміщення інформаційних експонатів на виставках; інформація на щитах людних магістралей; інформація в Internet. За допомогою масових методів можна швидко й порівняно недорого проінформувати багатьох людей.

У сучасних умовах для того, щоб представник сільськогосподарського підприємства мав можливість і бажання звернутися до працівника дорадчої служби, є необхідним наявність не тільки контактних даних та переліку дорадників служби, а і адреси веб-ресурсів. На сьогодні такі засоби комунікацій як веб-ресурси є обов'язковими. Так, щоб у разі необхідності звернутися безпосередньо до фахівця дорадчої служби, потенційний клієнт повинен мати можливість знайти його в реєстрі дорадників, визначити сферу компетенції, контактні дані, тощо.

Сьогодні в Україні має місце загальна тенденція щодо децентралізації влади, що обумовлює передачу дедалі більшого обсягу повноважень місцевим державним структурам. Партнерські відносини між місцевими громадами та бізнес-структурами значно розширюють компетенцію місцевих органів влади. Крім того, ефективність державного регулювання насамперед залежить від врахування всіх можливостей регіонів. Це обумовлює доцільність функціонування регіональних дорадчих служб і розвитку напрямів їх співпраці з підприємствами аграрного сектора економіки та з місцевими державними структурами. Слід зазначити, що є доцільним залучати працівників дорадчих служб для оптимізації співпраці підприємств аграрного сектора економіки з фіскальними органами. Реалізувати це на практиці є цілком можливим, особливо враховуючи той факт, що Дорадчі служби України є регіональними. Крім вищезазначеного, регіональність дорадчих служб обумовлена ще й тим, що з метою забезпечення ефективності діяльності кожного підприємства аграрного

сектора, є необхідним враховувати агрокліматичні зони кожної області. Тобто, підвищення ефективності діяльності кожного підприємства аграрного сектора передбачає науково-обґрунтований вибір найбільш ефективних напрямів діяльності з врахуванням агрозональної специфіки.

Надання дорадчих послуг повинно сприяти розвитку підприємств аграрного сектора економіки і покращенню соціально-економічних умов життя на селі. Реалізація завдань залучення сільськогосподарського дорадника малими сільськогосподарськими підприємствами можлива шляхом формування системи інформаційно-консультаційної і навчальної підтримки господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки, сільського населення, поширення знань, надання технічної допомоги тощо. Враховуючі той факт, що малі аграрні підприємства досить часто не мають фінансової можливості сплачувати послуги дорадчої служби, є доцільним забезпечити підтримку за рахунок бюджетних коштів.

Професійне консультування малих підприємств аграрного сектора економіки повинно бути доступним для всіх. У тому випадку, коли це неможливо off-line (територіальна віддаленість аграрного підприємства тощо), сучасні цифрові технології дозволяють зробити це дистанційно (on-line).

Сьогодні дорадництво є важливим елементом для забезпечення ефективної роботи малих сільськогосподарських підприємств. Саме працівники дорадчої служби є провідниками до сільськогосподарських виробників тієї важливої інформації, яка є необхідною для диверсифікації виробництва; відкриття нового напрямку бізнесу; отримання нових знань тощо. Крім того, як вже зазначалось, сільськогосподарська діяльність є ризиковою, їй притаманні специфічні довготривалі кризи. В цих умовах саме Дорадча служба спроможна забезпечити ефективне функціонування малих сільськогосподарських підприємств.

Цифровізація має найістотніший вплив на агробізнес. Життєздатність малих підприємств аграрного сектора України в значній мірі залежить від його спроможності динамічно і перманентно освоювати інноваційні цифрові технології, пристосовуватися під ринкову кон'юнктуру, активно реагувати на зміни зовнішнього середовища тощо. Слід зазначити, що середовище, в якому функціонують суб'єкти аграрного сектору економіки України, характеризується нестабільністю, стагнацією, недостатнім рівнем ефективності механізмів управління.

Малі сільськогосподарські підприємства України на тепер мають проблеми як з доступом до цифрових технологій, так і із залученням фахівців сфери інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, ці підприємства у процесі свого функціонування стикаються із суттєвими проблемами матеріально-технічного, кадрового забезпечення, з відсутністю ринків збуту, тощо. Отже, навіть за умов наявності офіційних веб-ресурсів аграрного напрямку вони не спроможні задовольнити свій інформаційний запит. Це стосується навіть нормативно-правових актів, оскільки більшість з них потребує роз'яснень спеціалістами. Щодо питань технологічного, організаційного, екологічного та інших напрямів, то для їх вирішення необхідні досвідчені спеціалісти.

Перспективним напрямом співпраці обласних навчальних закладів аграрного спрямування і регіональної сільськогосподарської дорадчої служби є створення мережі дистанційного навчання для працівників підприємств аграрного сектора. При цьому є доцільним створити систему, в якій були б задіяні усі регіональні сільськогосподарські дорадчі служби. Це дасть можливість ознайомитися із специфікою роботи регіональних сільськогосподарських дорадчих служб різних агрокліматичних зон, відповідно різною спеціалізацією тощо.

Розвиток діяльності регіональних сільськогосподарських дорадчих служб насамперед пов'язаний із їх інтегруванням до інноваційної інфраструктури вищого порядку, яка поєднує потенціал науки, освіти та дорадчих служб. Академік НААН П. Саблук вважає, що реалізувати це можна шляхом включення регіональної сільськогосподарської дорадчої служби до структури регіонального центру наукового забезпечення розвитку сільського господарства і сільських територій.

Питання розвитку комунікаційних зв'язків сьогодні можливо вирішити шляхом застосування цифрових технологій.

Система регіональної сільськогосподарської дорадчої служби з використанням цифрових засобів передбачає оперативне консультування підприємств аграрного сектора. Для цього є доцільним передбачити схему інформаційного пошуку користувача, тим більш, що при використанні веб-інтерфейсу система реєстрації та ідентифікації користувача є обов'язковою. У разі проведення консультацій шляхом використання електронної пошти є можливість надання в автоматичному режимі користувачу реквізитів доступу до системи. Використання цифрових технологій створюють можливість користувачу самостійно знаходити у базах даних системи необхідну йому інформацію.

Використання при створенні баз електронних навчальних курсів, нормативно-правових і довідкових баз, платформи Moodle, дозволяє користувачу самостійно обрати напрям (і консультанта) і перейти до дистанційного навчання. Крім того, платформа Moodle дозволяє науково-педагогічним працівникам і дорадникам постійно працювати з інформаційними ресурсами, за необхідністю оновлювати та комунікувати з клієнтами.

Системний підхід, інструменти агрегації спеціалізованої інформації дозволяють більш функціонально використовувати ресурси. Великий обсяг інформації та її різноспрямованість в системі регіональної сільськогосподарської дорадчої служби потребують її систематизації. Найпростішим на сьогодні при вирішенні цього питання є створення каталогу.

Ефективна робота дорадчих служб України забезпечується не тільки наявністю висококваліфікованих кадрів, дієвих комунікацій для оперативного консультування, а і достовірним, якісним та своєчасним інформаційним забезпеченням.

Використання системи регіональної сільськогосподарської дорадчої служби з використанням цифрових засобів повинна інтегрувати та оптимізувати процеси розробки та адаптації інновацій наукових установ. Безпосередній контакт представників підприємств аграрного сектора здійснюється через дорадників. Саме вони адаптують накопичені на цифровій платформі знання до конкретних рекомендацій, які враховують особливості діяльності клієнтів (наявність фінансових, трудових, земельних ресурсів; агрокліматичні умови; особливості господарювання). Отже, поєднання класичного та електронного дорадництва на цифровій платформі є перспективним інструментом.

ВИСНОВКИ

Формування «Індустрії 5.0», трансформація сучасного бізнес-середовища обумовлює розширення сфери застосування бухгалтерської професії. Це визначає необхідність розширення компетенцій фахівців з бухгалтерського обліку та фінансів. Відповідно, об'єктивно є необхідність міждисциплінарного підходу до формування інтегрованого мислення та компетенцій фахівців з обліку і фінансів, які будуть здатні формувати, проводити аудит та інтерпретувати показники інтегрованої звітності з метою прийняття виважених управлінських рішень, спрямовувати свою професійну діяльність на фінансове забезпечення та обліковий супровід реалізації Цілей сталого розвитку.

Для малих сільськогосподарських підприємств проблемним є організація фінансового та облікового супроводження власними

силами, що може бути вирішено на основі співпраці малих сільськогосподарських підприємств із дорадчими службами за умови поєднання класичної та електронної форм надання дорадницьких послуг. Такий підхід має забезпечити їх якість, своєчасність і доступність.

Сучасний стан розвитку економіки призводить до розширення переліку консультаційних питань, які надаються дорадчою службою. На сьогодні є доцільним забезпечити дорадчу підтримку питань щодо фінансово-облікового супроводження та використання інформаційних технологій. Для підвищення ефективності дорадчих послуг вважаємо за доцільне реалізацію та експлуатацію системи електронного дорадництва в аграрній сфері України проводити на базі вищих обласних навчальних закладів аграрного спрямування із залученням їх науково-педагогічних кадрів.

АНОТАЦІЯ

Зміни умов функціонування фінансового сектору, необхідність та перспективи його розвитку визначають необхідність їх врахування при підготовці фахівців, передусім фахівців з фінансів та бухгалтерського обліку. Обґрунтовано доцільність підготовки фахівців на основі міждисциплінарного підходу (фінанси та облік).

Розглянуто перспективи та переваги фінансово-облікового супроводження малого сільськогосподарського підприємництва дорадницькими службами. Доведено, що ефективна робота дорадчих служб, яка спрямована на забезпечення розвитку малих аграрних підприємств, можлива за умови використання висококваліфікованих кадрів дорадчої служби, потенціалу науковців та переваг цифровізації. Обґрунтовано доцільність адаптації дорадчої служби до вимог цифрового суспільства шляхом створення цифрової платформи електронного дорадництва.

Література

1. Sung, Tae Kyung. "Industry 4.0: a Korea perspective." *Technological forecasting and social change* 132 (2018): 40–45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.11.005>
2. Асоціація підприємств промислової автоматизації України. URL: <https://appau.org.ua/about> (дата звернення: 26.05.2024)
3. Kagermann, H., Wahlster, W. and Helbig, J. (2013) Securing the Future of German Manufacturing Industry: Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0. Final Report of the

Industrie 4.0 Working Group, Acatech – National Academy of Science and Engineering, 678 p.

4. Schwab, K. (2016) The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2019783> (дата звернення: 25.05.2024)

5. Society 5.0. A people centric super – smart society Hitachi – U Tokyo Laboratory. Singapore: Springer, 2020. 177 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2989-4>

6. Sihan Huang, Baicun Wang, Xingyu Li, Pai Zheng, Dimitris Mourtzis, Lihui Wang (2022) Industry 5.0 and Society 5.0 – Comparison, complementation and covolution. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.07.010>

7. Маніфест щодо переходу України до Індустрії 5.0. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/manifest-perehid-ua-industry5-0/>

8. Гільдія Професійних Внутрішніх Аудиторів України. URL: <https://gildia.kiev.ua/oblik-yakij-nam-potriben-universalni-standarti-obliku-esg/>

9. Кононенко, Л., & Назарова, Г. (2020). Форми бухгалтерського обліку: ретроспектива та сучасність. *Економічний простір*, (157), 89–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-17>

10. Кононенко С. О., Кононенко Л. В., Назарова Г. Б. Стандартизація і сертифікація в обліку і аудиту як фактор підвищення надійності та довіри до інформаційного забезпечення користувачів фінансової інформації. *Наука і техніка*. 2023. № 9 (23). С. 195-205. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-195-206](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-195-206)

11. Albrecht W. S., Sack R. J. (2000). Accounting education: charting the course through a perilous future. *American Accounting Association. Accounting education*. № 16. 72 p.

12. Gaffikin M. J. R. The A Priori Wars: The Modernization of Accounting Thought. *Accounting Forum*. 2003. № 27(3). P. 291–311.

13. Islam, M. A. (2017). Future of Accounting Profession: Three Major Changes and Implications for Teaching and Research. In *Future of Accounting Profession: Three Major Changes and Implications for Teaching and Research* International Federation of Accountants (IFAC). URL: <https://www.ifac.org/global-knowledge-gateway/businessreporting/discussion/future-accounting-profession-three-major>

14. Maria C. Tavares, Graça Azevedo, Rui P. Marques & Maria Anunciação Bastos (2023) Challenges of education in the accounting profession in the Era 5.0: A systematic review, *Cogent Business & Management*, 10:2. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2220198>

15. Пристемський О. С., Сақун А. Ж. Вдосконалення теоретичних та методологічних аспектів функціонування системи бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8769>

16. Бухгалтерські наукові дослідження в Житомирській політехніці. Том 6: Розвиток інтегрованої звітності підприємств: монографія / за заг. ред. [із передм.] С. Ф. Легенчука. Житомир : Житомирська політехніка, 2019. 268 с.

17. Обов'язковість ESG-звітування в Україні: точка зору. Практика МСФЗ 29.12.2023. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/material/1265/25459>

18. Явар Херекар (2022). Звіт Стандарти розкриття ESG для небанківських фінансових установ з рекомендаціями. URL: <https://search.app/17hHPv2NXb2vqkTF6>

19. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

20. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління. Наказ Міністерства фінансів України № 982 від 07.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#n10>

21. Скрипник С. В., Шепель І. В. Методика і практика застосування міжнародних стандартів аудиту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 52–58. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.19-20.52>

22. Reimsbach, D., & Braam, G. (2023). Creating social and environmental value through integrated thinking: International evidence. *Business Strategy and the Environment*, 32(1), 304–320. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.3131>

23. Orobica, L., Nturaninshaba, R., Bananuka, J., & Reuel Dakung, K. (2023). The association between accountant's competences, organisational culture and integrated reporting practices. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 21(2), 193–216. DOI: <https://doi.org/10.1108/JFRA-01-2021-0027>

24. Кононенко Л.В., Сисоліна Н.П., Чумаченко О.С. Звітність підприємств в умовах сталого розвитку: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2021. Вип. 6. С. 179–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2021_6_19

25. Garcia-Sanchez, Isabel-Maria, Nicola Raimo, and Filippo Vitolla. (2021). "CEO power and integrated reporting." *Meditari Accountancy Research*, 29.4, 908–942. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-11-2019-0604>

26. Sun, Y., Xu, C., Ding, R., & Cao, Y. (2023). Does innovation in environmental, social, and governance disclosures pay off in China? An integrated reporting perspective. *Borsa Istanbul Review*, 23(3), 600–613. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2023.01.001>

27. Adams, S., & Simnett, R. (2011). Integrated Reporting: An opportunity for Australia's not-for-profit sector. *Australian Accounting Review*, 21(3), 292–301. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1835-2561.2011.00143.x>

28. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2016. 276 с.

29. Кононенко, Л., Юрченко, О., & Гай, О. (2021). Теорія бухгалтерського обліку в умовах становлення глобальної економіки та інформатизації суспільства. *Економічний простір*, (170), 83–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/170-14>

30. Jans, M., Aysolmaz, B., Corten, M., Joshi, A., & van Peteghem, M. (2023). Digitalization in accounting—Warmly embraced or coldly ignored?. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 36(9), 61–85.

31. Binh, V., Tran, N., Thanh, D., & Pham, H. (2020). Firm size, business sector and quality of accounting information systems: Evidence from Vietnam. *Accounting*, 6(3), 327–334. DOI: <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.2.002>

32. Безкровний М. Ф. Формування і розвиток регіональних інформаційно-консультаційних (дорадчих) служб : дис. ... докт. економ. наук : 08.00.04. Київ, 2017. 351 с.

33. Kononenko, L., Atamas, O., Nazarova, H., Selishcheva, E., & Kononenko, S. (2022). Optimization of small agricultural producer's taxation by creating innovative-integrated structures. *Scientific Horizons*, 25(6), 100–110. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.100-110](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.100-110)

34. Міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку Наказ Міністерства праці та соціальної політики України 26.09.2003 № 269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0269203-03#Text>

35. Digital в Україні 2022: тренди українського інтернету. URL: <https://cases.media/article/digital-v-ukrayini-2022-trendi-ukrayinskogo-internetu-ta-vpliv-viini>

36. Kilnitska, O., Starunska, L., & Pereuda, S. (2020). Personnel safety of agricultural enterprises of Ukraine: Assessment and directions of provision. *Scientific Horizons*, 23(11), 70–80.

37. Швиденко М. З., Саяпін С. П. Розвиток інформаційно-консультаційних технологій поширення сільськогосподарських знань : монографія. Київ, 2015. 614 с.

38. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України No 1807-IV від 17 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 27.05.2024)

39. Кононенко Л., Савченко В., & Гай О. (2024). Фінансовий та статистичний аналіз в системі інформаційного забезпечення консалтингової діяльності на фінансовому ринку. *Економіка та суспільство*, (59). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-85>

Information about the authors:

Vira Savchenko

Candidate of Economic Sciences,
Professor at the Department of Entrepreneurship,
Accounting and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University
5/2, Universytetska Ave., Kropyvnytskyi, 25030, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2496-2525>

Lesia Kononenko

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Entrepreneurship,
Accounting and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University
5/2, Universytetska Ave., Kropyvnytskyi, 25030, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-5003>

Tetiana Povod

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Entrepreneurship,
Accounting and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University
5/2, Universytetska Ave., Kropyvnytskyi, 25030, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8191-5488>

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2024. gada 27. jūnijā
Tirāža 150 eks.